

Nằm trong một thung lũng hẹp có đường kính khoảng 2km, thuộc làng Mỹ Sơn, xã Duy Phú, huyện Duy Xuyên, tỉnh Quảng Nam, cách Đà Nẵng 70km về hướng Tây - Tây Nam, cách Trà Kiệu - kinh thành từng nổi tiếng một thời của vương quốc Chăm-pa xưa 20km về phía Tây, Khu Di tích Mỹ Sơn được đánh giá là một quần thể đền tháp cổ có giá trị lịch sử văn hóa tiêu biểu nhất và ẩn chứa nhiều điều kỳ bí nhất trong các khu tháp cổ ở Việt Nam. Ẩn mình dưới chân dãy núi Kusula (Hòn Đền), Mỹ Sơn được bao bọc bởi núi non, sông nước, cỏ cây, muông thú và được bảo vệ bằng hệ thống chiến lũy thiên nhiên với sự án ngữ, che chở, bao bọc của những ngọn đồi thoai thoải có độ cao từ 120m đến 350m trên một khu vực hơn 1000ha.

Quần thể di tích Mỹ Sơn có hơn 70 đền tháp đan xen, hội tụ tinh hoa nghệ thuật trong một quy hoạch tổng thể của các triều đại vương quốc Chăm-pa. Văn bia tại Mỹ Sơn cho thấy lịch sử của Mỹ Sơn được bắt đầu bằng những ngôi đền gỗ vào thế kỷ thứ IV. Hơn hai thế kỷ sau đó, ngôi đền đầu tiên được xây dựng bằng gỗ đã bị thiêu huỷ trong một trận hỏa hoạn lớn. Đến thế kỷ thứ VII, một ông vua khác dâng cúng và xây dựng lại ngôi đền bằng những vật liệu bền vững hơn và ngôi đền này vẫn còn tồn tại đến ngày nay. Từ đó về sau, các vương triều Chăm-pa liên tục tu sửa các đền tháp cũ và xây dựng đền tháp mới với kỹ thuật xây dựng đầy bí ẩn để dâng lên các vị thần của họ. Qua hơn 1000 năm xây dựng, tôn thờ thần linh cùng các vị thánh, và nhiều lần tu bổ, tôn tạo, các triều đại Chăm-pa đã để lại cho thế hệ hôm nay một di sản độc đáo. Các nhà khảo cổ học Đông Tây đều cho rằng không nơi nào trên đất nước Việt Nam còn lưu lại nhiều di tích với những tác phẩm kiến trúc điêu khắc tuyệt tác và huyền bí, văn minh đến kỳ lạ như ở Mỹ Sơn. Theo các nhà nghiên cứu tháp Chăm cổ, nghệ thuật kiến trúc tháp Chăm tại Mỹ Sơn hội tụ được nhiều phong cách, mang tính liên tục từ phong cách cổ thế kỷ VII đến thế kỷ VIII; phong cách Hoà Lai thế kỷ VIII đến thế kỷ thứ IX; phong cách II#244;ng Dương từ giữa thế kỷ IX; phong cách Mỹ Sơn và chuyển tiếp giữa Mỹ Sơn và Bình II#7883;nh; phong cách Bình II#7883;nh... II#243; là những ngọn tháp cao vút, hướng lên bầu trời xanh dựa trên nền gạch vuông vức. Chất liệu cho kiến trúc chỉ là gạch đỏ. Chúng liên kết với nhau bằng loại keo dán bí mật mà tới nay khoa học vẫn chưa có lời giải đáp thỏa đáng về chất liệu kết gắn, phương thức nung gạch và xây dựng... Những tượng thần, hoa văn, tượng thú... được chạm tinh vi trên nền đá và đính vào vách đền làm tăng thêm vẻ đẹp và sức sống cho khu di tích. Thỉnh thoảng, người ta cũng bắt gặp một vài chi tiết nhỏ thoát khỏi ảnh hưởng Ấn Độ như những mái vòm hình cong thuyền giống như hình được khắc trên trống đồng II#244;ng Sơn của văn hóa Việt Nam. Kiến trúc một cửa duy nhất của tháp tạo ra khoảng không gian u tối bên trong, điều này làm tăng vẻ huyền bí khi người hành hương thấp gối cầu nguyện trước vật thờ Linga. Tuy chỉ là những công trình có kích thước vừa và nhỏ, những kiến trúc của Mỹ Sơn đã chất lọc được những tinh hoa của người nghệ sĩ, sự kết hợp giữa kỹ thuật kiến trúc và nghệ thuật trang trí của người Chăm-pa xưa đã tạo cho các đền tháp một vẻ uy nghiêm và kỳ bí.

Là một quốc gia chịu ảnh hưởng của nền văn minh Ấn Độ, Shiva là vị thần được tôn thờ tại vương quốc Chăm-pa. Đền thờ tại Mỹ Sơn được các vương triều Chăm-pa xây dựng để thờ chính vị thần vua của mình. Sự kết hợp giữa vương và thần được thể hiện qua tượng Linga. Những đền thờ chính ở Mỹ Sơn thường thờ một bộ Linga hoặc hình tượng của thần Shiva - vị thần được coi là đấng bảo hộ của các dòng vua Chăm-pa. Theo quan niệm triết lý cổ đại được trình bày trong kinh Vệ II#224;, một bộ kinh nền tảng của triết học Ấn Độ, thì thế giới này do 3 vị thần cai quản: Brahma (Thần Sáng Tạo), Vishnu (Thần Bảo Vệ) và Shiva (Thần Sinh sản - Hủy diệt). Người ta đã chọn hình tượng Linga làm biểu tượng cho thần Shiva, và như thế, lễ bái Linga tức lễ bái thần Shiva, đấng ban cho con người sự sinh sản và cả sự hủy diệt trong cuộc sống. Quan sát kỹ Linga, ta thấy có ba phần: Một bệ vuông ở dưới, một trụ đứng tám cạnh và một đầu tròn đặt trên trụ đứng này. Cũng theo quan niệm Vệ II#224;, bệ vuông là biểu tượng của thần Sáng Tạo Brahma, trụ đứng tám cạnh là biểu tượng của thần Bảo Vệ Vishnu và vật đầu tròn là biểu tượng của thần Sinh sản - Hủy diệt Shiva. Như vậy, thờ Linga không chỉ là thờ thần Shiva mà là thờ cả ba vị thần

cai quản vũ trụ này. Các đạo sĩ Bà-la-môn thường giải thích rằng các tháp Chăm thờ "Tam vị Nhất thể" là ở ý nghĩa đó.

Mỹ Sơn thật đặc biệt bởi sự hấp dẫn của bao điều bí ẩn kỳ thú của một nền văn minh cách đây hơn một thiên niên kỷ. Thật đáng tiếc, thời gian với những biến động của thiên nhiên, sự khắc nghiệt của thời tiết - mưa nắng, bão tố và đặc biệt là chiến tranh đã làm cho Mỹ Sơn bị phá hủy và xuống cấp nghiêm trọng. Dù không còn nguyên vẹn nhưng với những giá trị văn hóa thật quý báu của mình, Mỹ Sơn được Ủy ban Di sản thế giới đánh giá là điển hình nổi bật về sự giao lưu văn hóa với sự hội nhập vào xã hội bản địa những ảnh hưởng văn hóa bên ngoài, đặc biệt là nghệ thuật và kiến trúc Ấn Độ giáo từ tiểu lục địa Ấn Độ; phản ánh sinh động vai trò của văn hóa Chăm-pa trong lịch sử văn hóa nước ta và văn hóa Đông Nam Á và năm 1999, Mỹ Sơn đã được UNESCO công nhận là Di sản Văn hóa thế giới.